

วิจัยเพื่อ พัฒนาสังคม

RSDI News Letter : ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มีนาคม 2566

พลังกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) กับการเสริมสร้างพลังชุมชนสู่การพัฒนา อย่างทั่วถึง (Inclusive Development) และการลดความเหลื่อมล้ำ (In-equality)

สินี ช่วงฉ่ำ

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การริเริ่มและสนับสนุนให้มีการจัดสรรทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. (ปัจจุบันคือ สกสว.) เป็นหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการจัดสรรทุนวิจัยในประเทศไทย จากเดิมงานวิจัยเป็นงานในแวดวงนักวิชาการและหน่วยงาน ส่วนชุมชนหรือชาวบ้านเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลหรือเป็นแหล่งทดลองปฏิบัติการวิจัย เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า การปรับเปลี่ยนครั้งนี้ไปไกลกว่าโครงการวิจัยที่ใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ดำเนินการโดยนักวิชาการทั่วไป กล่าวคือ CBR ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นเจ้าของโจทย์วิจัย และทำหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการ และร่วมกันเป็นทีมนักวิจัยปฏิบัติการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้วยตนเอง (ดู 3 ขั้นตอนการปฏิบัติการวิจัย ใน บทนำ) โดยนักวิชาการและหน่วยงานทำหน้าที่หนุนเสริมหรือเป็นหัวหน้าโครงการร่วม

จากการถอดบทเรียนโครงการชุดโครงการจังหวัดขอนแก่น เมื่อเดือนตุลาคม 2562 ที่ผ่านมา นักวิจัยท้องถิ่นในชุดโครงการฯ ได้บอกเล่าการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นกับตัวเอง คือ ได้เรียนรู้เทคนิคการวิจัย มีข้อมูลชุมชนตนเองที่ชัดเจนขึ้น มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้มีความรู้และมุมมองปัญหาและสังคมที่กว้างและรอบคอบมากขึ้น รู้สึกภูมิใจใน “ราก” ของตนเอง รู้จักรับฟังคนอื่น มีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น ทว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อเป้าหมายการแก้ไขปัญหาตามโจทย์วิจัยอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาผลกระทบต่อ การลดความเหลื่อมล้ำและการพัฒนาอย่างทั่วถึงหรือการพัฒนาโดย “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” อย่างไร?

ความเท่าเทียมด้านโอกาสรับทุนวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาและแก้ไขปัญหา บนพื้นฐานความรู้

การที่ชุมชนมีโอกาสรับทุนวิจัยสำหรับปฏิบัติการวิจัยในประเด็นที่ตรงกับความสนใจหรือเป็นปัญหาของชุมชนเอง ถือเป็น การสร้างความเท่าเทียมประการแรก ที่ส่งผลให้เกิดมิติใหม่ของการพัฒนา คือ การสร้างเสริม

ความรู้ชุมชนในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เป็นผู้ใช้ข้อมูลและความรู้ต่างๆที่เกิดจากกระบวนการวิจัยในการขับเคลื่อนการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เรียนรู้การนำเสนอข้อมูลและการถอดบทเรียน รวมทั้งเรียนรู้การบริหารโครงการและจัดทำรายงานด้านการเงินอย่างโปร่งใส ซึ่งแตกต่างจากการร่วมโครงการกับหน่วยงานในฐานะผู้รับการช่วยเหลือตามนโยบายและแผนงานทั่วไป ที่ไม่มีกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนเช่นนี้ และแตกต่างจากประสบการณ์การร่วมโครงการวิจัยที่ดำเนินการโดยคนภายนอกที่ชุมชนกล่าวว่า ไม่มีโอกาสรับรู้รายงานผลการวิจัยที่ตนเองเป็นผู้ให้ข้อมูล สำหรับความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการร่วมทำวิจัยครั้งนี้ นักวิจัยชุมชนระบุว่าสามารถประยุกต์ใช้ในการทำงานด้านอื่นๆให้รอบคอบและโปร่งใสต่อไป

CBR ทำให้เกิดกระบวนการเชิงบวกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน

ความขัดแย้งในชุมชนที่ศึกษามีหลายสาเหตุ เช่น กรณีป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้เขตเทศบาลเมืองบ้านไผ่ มีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่ที่รวมตัวเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ป่า กับกลุ่มครัวเรือนยากจนจำนวนหนึ่งที่ต้องการมีที่อยู่อาศัยใกล้ที่ทำงาน จึงเข้าไปตั้งบ้านเรือนและมีที่ทำกินในเขตป่า ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวมีลักษณะสั่งสมกระทบกระทั่งกันมานาน โดยที่หน่วยงานท้องถิ่นไม่ได้ช่วยแก้ปัญหา แต่ใช้วิธีคงสภาพปัญหาและรักษาฐานเสียงทางการเมือง อีกกรณีคือ หมู่บ้านที่มีช่างฝีมือทางการออกแบบและทอผ้าไหมระดับครู และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ครัวเรือนส่วนใหญ่ขาดการมีส่วนร่วมรับรู้ รวมทั้งไม่ได้ประโยชน์ แต่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน ที่ผ่านมาไม่มีกลไกสร้างการพูดคุยและหาทางแก้ไขปัญหาที่คู่ขัดแย้งวางใจและยอมรับได้ ซึ่งเป็นที่น่ายินดีที่ว่า แกนนำของทั้ง 2 ชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสนใจใช้ CBR เป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ผลจากการปฏิบัติการวิจัยในพื้นที่ขัดแย้งทั้ง 2 กรณี พบว่า ต้องมีการปรับใช้เครื่องมือและเทคนิคการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ให้สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลและให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนมากที่สุด ดังเช่น กรณีป่าชุมชน ได้มีการจัดกิจกรรมที่เริ่มจากประเด็นกลาง ๆ แต่เป็นข้อมูลที่แสดงถึงคุณค่าและมูลค่าของป่าชุมชน เพื่อเอื้อให้ทุกฝ่ายมีโอกาสบอกเล่าข้อมูลได้โดยไม่ขัดข้องใจ รวมทั้งการสำรวจความหลากหลายของพืชและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน โดยใช้เด็กและเยาวชนจากทั้งสองชุมชนที่เป็นคู่กรณีร่วมกันทำการสำรวจภายใต้การให้คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา การจัดพูดคุยวงเล็กในหลายวาระ จนถึงการจัดเวทีรับฟังปัญหาและข้อคิดเห็นจากกันและกันอย่างสร้างสรรค์ โดยมีนักวิชาการเป็นคนกลางช่วยอำนวยความสะดวกทั้งวงพูดคุยกลุ่มเล็ก ๆ ที่พูดคุยกันได้ แล้วค่อยชักชวนขยายข้อมูลสู่กลุ่มชาวบ้านที่กว้างขวางขึ้น ส่งผลให้ช่องว่างระหว่างผู้ใหญ่คู่ขัดแย้งค่อย ๆ เชื่อมประสานเข้าด้วยกัน ตลอดจนการจัดกิจกรรมตั้งศาลในเขตป่าชุมชนและทำบุญร่วมกันโดยมีทางอำเภอองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมในกิจกรรมทำบุญกับชาวบ้าน

กรณีหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ผลจากการทำวิจัยทำให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ มากขึ้น มีการจัดทำอัตราค่าตอบแทนที่เป็นธรรมสำหรับการทำกิจกรรมที่แตกต่าง

กัน มีระบบบัญชีที่โปร่งใสตรวจสอบได้ มีการจัดตั้งกองทุนที่มาจากหักเปอร์เซ็นต์รายได้จากการท่องเที่ยว และมีการกำหนดสัดส่วนสำหรับจัดสรรเป็นทุนหมุนเวียนให้สมาชิกใช้พัฒนาตนเองเพื่อรองรับการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นเงินสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและการศึกษาของเยาวชนในลักษณะค้ำกำไรสู่ชุมชนด้วย

ตัวอย่างจาก 2 กรณีนี้ ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการ CBR ทำให้มีข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ศักยภาพของชุมชน ช่วยให้คู่ขัดแย้งเกิดการพูดคุยเรียนรู้กันและกันบนฐานข้อมูลที่สร้างสรรค์จนเกิดความเข้าใจ ยอมรับสถานะและความสำคัญของกลุ่มคนต่าง ๆ จนมีแนวคิดใหม่ที่จะร่วมงานและเติบโตไปด้วยกัน เช่น คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและสมาชิกชุมชนเดิม เข้าใจปัญหาของคนจนไร้ที่ดินทำกินที่มาอยู่อาศัยในป่าชุมชนมากขึ้น กลุ่มครัวเรือนที่เคยถูกมองเป็นผู้บุกรุกป่าก็รู้สึกว่ามีคนรับฟังปัญหาและได้รับการยอมรับ ตนเองก็เข้าใจถึงประโยชน์ของป่าทั้งด้านมูลค่าและคุณค่า และเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาคัดแย้งและร่วมกันรักษาป่า จนมีการปรับท่าทีและให้ความร่วมมือจัดทำข้อตกลงจัดการป่าร่วมกัน ความร่วมมือได้ขยายผลไปจนถึงการใช้ข้อมูลจากการวิจัยไปประสานหน่วยงาน ทำให้การดำเนินงานของชุมชนเป็นที่รู้จัก และขอบเขตป่าได้รับการตรวจสอบรับรองจากหน่วยงาน ในกรณีหมู่บ้านท่องเที่ยวก็มีการปรับปรุงการแบ่งบทบาทหน้าที่ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมรับผิดชอบครอบคลุมกลุ่มบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อมมากขึ้น มีระบบการจัดการที่โปร่งใสและมีการจัดสรรประโยชน์ที่ยอมรับได้ จนสามารถคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งเดิมมาสู่การปฏิบัติงานร่วมกัน ความสำเร็จดังกล่าวไม่สามารถเป็นจริงได้ หากคนในชุมชนไม่มีความอดทนและไม่ตั้งใจจริงที่จะแก้ไขปัญหา เพราะการทำวิจัยเป็นเรื่องยากสำหรับชุมชน และการวิจัยในพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งยากยิ่งกว่า

การก่อเกิดระบบและกลไกที่เลี้ยงวิจัยขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับพื้นที่

การสนับสนุนให้มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการงานวิจัย CBR เพื่อยกระดับคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในระยะที่ผ่านมา โดยเฉพาะการสนับสนุนบทบาทนักวิชาการจากสถาบันวิชาการในพื้นที่ รวมทั้งนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมปฏิบัติการในฐานะนักวิจัยหรือที่ปรึกษา ตลอดจนจัดตั้งเป็นกลไกในรูปศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) และชุดโครงการโดยสถาบันวิชาการ ทำหน้าที่ที่เลี้ยงหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียงตนเอง นับเป็นอีกนวัตกรรมสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดนักวิชาการเพื่อท้องถิ่น และนักพัฒนาเอกชนที่มีความรู้ด้านการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการขยายตัวชุมชนวิจัยอย่างกว้างขวาง ทำให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีองค์ประกอบที่ครบถ้วนมากขึ้น ทั้งด้านวิชาการในประเด็นระดับพื้นที่และระดับนโยบาย มีการสนับสนุนเรื่องการพัฒนาสื่อที่มีอัตลักษณ์เพื่อใช้ในการพัฒนาตนเองและการสื่อสารผลงานสู่สังคมภายนอก รวมทั้งการบูรณาการงานวิจัยสู่การเรียนการสอนและการเผยแพร่ด้านวิชาการ ตลอดจนการเชื่อมประสานความร่วมมือทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากขึ้น

ประการสำคัญเกิดการพัฒนาความรู้จากฐานรากของท้องถิ่นไทย ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนบนฐานความรู้ และการส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและสร้างศักยภาพการพึ่งตนเองอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ความสำเร็จขององค์กรพี่เลี้ยงที่ผ่านมา นับเป็นทุนสำคัญสำหรับการก้าวอย่างระยะต่อไป ภายใต้ นโยบายเร่งรัดให้งานวิจัยเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการยกระดับการพัฒนาประเทศสู่สังคม 4.0 และการพัฒนาด้วยนวัตกรรม ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงระบบกลไกพี่เลี้ยงให้มีความสามารถและมีระบบการบริหาร การวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

CBR เชิงพื้นที่กับการยกระดับศักยภาพชุมชนและการสร้างความร่วมมือระดับเครือข่ายสำหรับการเจรจาต่อ รองเพื่อเสนอทางเลือกและลดผลกระทบด้านลบจากโครงการพัฒนาต่างๆ

กรณีพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า ที่เป็นแหล่งน้ำสำคัญทั้งสำหรับการยังชีพของชุมชนรอบแก่งกับการขับเคลื่อน ธุรกิจของเทศบาลเมืองบ้านไผ่ ซึ่งกำลังได้รับการพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจชีวภาพ(Bio-Economy)ภาคตะวันออก เฉียงเหนือตอนกลาง(ขอนแก่น) และพัฒนาเป็นศูนย์กลางคมนาคมภาคอีสาน ในแนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก- ตะวันตก (East West Economic Corridor- EWEC) และระเบียงเศรษฐกิจแนวเหนือ-ใต้(North South Economic Corridor-NSEC) แต่ในส่วนชุมชนพบว่า ยังขาดการเตรียมความพร้อมของชุมชนอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น จึงมีการจัดทำกลุ่มโครงการวิจัยเชิงพื้นที่แก่งละว้า เพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนให้สามารถยืน หยัดปรับตัวอย่างเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยในประเด็นกิจกรรม ด้านอาชีพที่เป็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และประเด็นด้านการจัดการทรัพยากร ได้แก่ การเกษตรในพื้นที่แก่งละว้า (การทำนา การเลี้ยงควายทาม การประมง เกษตรผสมผสาน) การจัดการป่าชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชน โดยมีโครงการวิจัยระดับภาพรวมทำหน้าที่เชื่อมโยงความรู้ของโครงการย่อยและศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ระดับนโยบายและแผนงานการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อพื้นที่ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทความการปรับตัวของ ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาพื้นที่: กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า)

บทเรียนจากงานวิจัยเชิงพื้นที่แก่งละว้า สะท้อนให้ถึงความซับซ้อนของปัญหา อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัย และองค์ประกอบของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มาจากหลายระดับ ทั้งระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น และระดับนโยบาย การใช้กระบวนการ CBR โดยโครงการย่อยเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน เป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่งต่อการ สร้างความพร้อมของชุมชนในการจัดการตนเอง ซึ่งพบว่า ทุกชุมชนได้ใช้เวลาตลอดโครงการสำหรับการปฏิบัติ การแก้ไขปัญหาและพัฒนาระบบการจัดการตนเองเป็นหลัก ในส่วนโครงการพี่เลี้ยงระดับพื้นที่ก็ได้ทำการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลระดับนโยบายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยของโครงการย่อยและแผนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ซึ่ง พบว่าผลจากโครงการวิจัยแบบชุดโครงการเชิงพื้นที่ นอกจากจะทำให้ชุมชนรอบแก่งได้รับรู้ถึงสถานการณ์และ แก้ไขปัญหาของพื้นที่ตนเอง ยังได้รู้จักกลุ่มองค์กรที่มีในพื้นที่ และได้เรียนรู้ถึงกิจกรรมการพัฒนากับการลงทุ

นอื่น ๆ ที่กำลังเกิดขึ้น รวมทั้งแผนงานระดับนโยบายและการคาดการณ์ผลกระทบจากการพัฒนาและการลงทุนในอนาคต

บางเรื่องเป็นประเด็นท้าทายใหม่ ๆ ที่ชาวบ้านไม่เคยมีความรู้ที่ชัดเจนมาก่อน เช่น ข้อจำกัดของปริมาณน้ำต้นทุนในแก่งละว้าต่อการรองรับการขยายตัวของชุมชนธุรกิจและอุตสาหกรรมใหม่ การคาดการณ์ผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านคุณภาพน้ำ ขยะ เสียง การจราจร อุบัติเหตุ และมลภาวะทางอากาศทั้งเรื่องกลิ่นและฝุ่นละอองที่เป็นพิษ (หรือที่เรียกกันว่าฝุ่น PM 2.5) ปัญหาที่ดิน และปัญหาด้านสังคมที่จะมีมากขึ้น ความรู้นี้ได้สร้างความตื่นตัวให้กับชุมชนวิจัยที่จะจัดการตนเองและต้องการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลและร่วมเสนอแนวทางการพัฒนาต่อหน่วยงานระดับนโยบายอย่างแข็งขัน ทว่า การหนุนเสริมให้ชุมชนนำข้อมูลจากการศึกษาของโครงการพี่เลี้ยงไปใช้ในการยกระดับการวิเคราะห์ด้วยตนเอง เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมในระดับภาพรวมพื้นที่แก่งละว้า และการกำหนดแนวทางความร่วมมือของเครือข่ายชุมชนรอบพื้นที่แก่งละว้ายังเป็นเพียงระยะเริ่มต้น ยังไม่สามารถทำให้สำเร็จครบกระบวนการ ด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาการวิจัยแบบชุดโครงการเชิงพื้นที่มีเพียง 15 เดือนเช่นเดียวกับโครงการเดี่ยวทั่วไป

เมื่อสิ้นสุดโครงการ ชุมชนวิจัยรู้สึกว่าคุณเองมีความพร้อมด้านข้อมูลในภาพรวมระดับนโยบายและข้อมูลเชิงลึกมากขึ้น มีความมั่นใจในความร่วมมือระหว่างชุมชนในพื้นที่มากขึ้น โดยเฉพาะในระยะปฏิบัติการวิจัยได้มีเหตุให้แกนนำโครงการวิจัยต้องมีการเจรจากับหน่วยงานเพื่อประสานขอความร่วมมือเรื่องป่าชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถใช้ข้อมูลจากผลการวิจัยและจัดทำตัวแทนเครือข่ายองค์กรชุมชน ในการนำเสนอเพื่อเจรจาท่องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปรากฏว่าหน่วยงานรับฟังและให้การยอมรับว่าข้อมูลที่จัดทำโดยชุมชนชัดเจนและให้การสนับสนุนบทบาทและการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการจัดการป่ามากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนงานในระดับเครือข่ายขององค์กรชุมชนพื้นที่แก่งละว้ายังอยู่ระยะเริ่มต้นดังกล่าวข้างต้น ที่ควรมีการปฏิบัติการหนุนเสริมอย่างต่อเนื่องอีกระยะ เพื่อให้มั่นใจว่ากลไกที่พัฒนาขึ้นนี้จะมีการจัดปรับจนสามารถเดินต่อไปได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะความจำเป็นในการบูรณาการความร่วมมือกับองค์กรพี่เลี้ยงในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลระดับนโยบายและการคาดการณ์ในอนาคต เพื่อยกระดับการเรียนรู้สู่การปรับตัวของชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการพัฒนาเชิงนโยบายอย่างเป็นทางการ เป็นรูปธรรม ที่เป็นความท้าทายของงาน CBR ในการยกระดับการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำเชิงนโยบายอีกระดับหนึ่ง

สืบสาน
ผ่านผญา
ส.ยานนท์

ส่งท้ายปี 2565 เข้า สู่อปี 2566

๑. เจริญสุขถ้วนหน้า ประชาราษฎร์ ขออวยพร
ลายพาดกลอน สีอำลา กระจ่าตา มาแทนที่
ในรอบปี ของเสื่อเต่า ศรีทธาเฮา จำได้บ่
การเมืองส่อ เค้าเรื่องวุ่น ลงทุนแย้ แห่งขาดทุน

๒. โควิดแลน ฟ้าฟุ้ง โลกว้าวุ่น อากาหรหนัก
เศรษฐกิจ ทดถอย ต่ำลง ทุกแดนก้ำ
คุณธรรม กะหมองเศร้า อุดมการณ์ ผ่านแปรเปลี่ยน
อำนาจเงิน แนมจจจ่อง ความถูกต้อง แม่นปมี

๓. ลากันที่ ปีเสื่อเต่า แนวนบตี สีได้ห่าง
ทิมความหลัง ความหมองเศร้า ไว้กับเจ้า ปีเก่ากลาย
โบกมือลา ขอส่งท้าย รับปีใหม่ เข้ามาถึง
ประเดิมพร ให้เป็นสุข ทุกคน ให้หายฮ้อน

๔. สนุกนอน สนุกเทิง อยู่ในเปิง วิมานแท่น
อย่าสูมี โศกแค้น ให้ไกลข้าง ห่างภัย
มาอยู่ใน พ.ศ.นี้ มงคลดี ปีกระต่าย
กระต่ายทอง มุ่งมั่น หมายมุ่ง บ่หม่นหมอง

๕. เป็นปีทอง การเริ่มต้น อย่าดีนรณ ค่อยปิ่นปาย
เห็ดแนวไต่ อย่าใจฮ้อน ทวนแล้ว ให้อินตรง
ให้เจ้ามอง คนรอบข้าง คั้นเขาย่าง จิ้งออกเดิน
อย่าหลงเพลิน ค่ายอ ผู้หลอกรอ ขอเบีย

๖. รัฐบาลเสีย พอเบ็งค์ เพียงแกลง ประกาศกล่าว
นโยบาย สะอาดขาว ตกถึงย้าแย้ หาทางแก้ กะบ่ทัน
กระต่ายฝัน มันเห็นแจ้ง ยามแสงจันทร์ มันสาตส่อง
คือจิ้งพวก ฟีน้อง มองซุ่มเจ้า รัฐบาล....นั่นแหละ

ความหมาย คือ ปีเก่า 2565 (เสือ) ผ่านไป ปีใหม่ 2566 (กระต่าย) เข้าแทนที่ ก็ขอให้ทุกท่านที่คิดจะทำสิ่งใดหรือประกอบกิจการอะไร ก็ขอให้ได้รับแต่สิ่งดีๆตอบแทนกลับมา สมความมุ่งมาดปรารถนาทุกประการ ในปีเก่าเราได้ประสบได้รับความบอบช้ำมาหลายเรื่อง ทั้งโรคภัย พิษเศรษฐกิจ หลายคนชีวิตพังล้มละลาย ด้วยเหตุปัจจัยของแต่ละคน เมื่อปีใหม่ 2566มาถึง ก็ขอให้ทุกท่านจะทำอะไรใช้สติให้มากอย่าตัดสินใจโดยปราศจากการหาข้อมูล อย่าผลิผลาม ยามนี้จึงพึ่งพาตัวเองให้มากที่สุด รอความช่วยเหลือจากภาครัฐไม่ทราบว่าจะได้มากน้อยแค่ไหน อยู่กับความเป็นจริง ค่อยเดินทีละก้าวอย่างระมัดระวัง แล้วท่านจะปัง สมกับเป็นปี (กระต่ายทอง)

สถาบันวิจัยและพัฒนา
ศัพท
เพื่อ งาน พัฒนา

“ศัพทพัฒนา เพื่อชุมชน ท้องถิ่น และสังคม” ความมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่
คำศัพท์ในวงการพัฒนาและวิชาการ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับงานพัฒนา
และงานวิจัยเพื่อชุมชน

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ

พิมพ์ 3 ครั้ง 2547/2548 และปรับปรุง 2558

การมีส่วนร่วมของประชาชน

เมื่อคนเกิดปัญหา เกิดวิกฤตการณ์ มีความสนใจในวิกฤตปัญหาหรือผลประโยชน์ร่วมกัน
และอยากเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง ความคิดหลายหัวดีกว่าหัวเดียวจึงถูกนำมาใช้

การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดความสนใจร่วมกันมีเป้าหมายร่วมกันและต้องการ
เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงเห็นคุณค่าของสิ่งที่จะทำเป็นเบื้องต้น

ความหมาย

การมีส่วนร่วมตั้งแต่คิดโครงการ กิจกรรมโดยเริ่มค้นปัญหา สาเหตุ วางแผน ตัดสินใจดำ
เนินงาน ระดมทรัพยากร กำหนดเป้าหมาย สรุบบทเรียน ติดตามประเมินผล รับผลที่เกิดร่วมกัน
โดยทั้งนี้ต้องตั้งอยู่ในความเป็นธรรม

ตัวอย่าง

- พระสุบิน จ.ตราด ดำเนินการทำกลุ่มออมทรัพย์ โดยโน้มน้าวให้คนเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มว่ามีประโยชน์อย่างไร การนำเงินมารวมทุนคนละเล็กละน้อย แต่ให้ประโยชน์อย่างมากภายในยามฉุกเฉิน
- งานบุญ งานผ้าป่าที่ทุกคนมีเป้าหมายได้ทำบุญร่วมกัน ทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน มีความรับผิดชอบในงาน ไม่ทำให้เสียชื่อเสียงของท้องถิ่น
- อบต.บางพระ อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา เริ่มตั้งแต่ค้นหาปัญหาสาเหตุ กำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนการทำงานในรูปของประชาสังคม โดย อบต. เป็นผู้สนับสนุนการจัดประชาคมเพื่อการพัฒนาตำบลที่ดีขึ้น

การประยุกต์ใช้

- คนที่เข้าร่วมในโครงการหรือกลุ่มในองค์กรต้องมีพันธสัญญาว่าจะดำเนินการไปอย่างไรและแบ่งบทบาททุกภาคส่วนอย่างชัดเจนในการปฏิบัติกิจกรรมว่าใครจะทำอะไรบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
- การที่ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการต้องเกิดจากความสนใจในเรื่องนั้นอย่างจริงจัง เพราะที่ผ่านมา การมีส่วนร่วมมักเริ่มจากผลประโยชน์ที่จะได้รับในเรื่อง เงิน วัตถุ จึงเข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มองค์กรต่างๆ
- การมีส่วนร่วมต้องมีผู้นำที่สามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมได้เมื่อมีสถานการณ์เร่งด่วน สามารถให้ข้อมูลข่าวสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงจะนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่า
- การมีส่วนร่วมต้องให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่มองค์กร เครือข่าย สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ กันอยู่เสมอ มีการรับรู้ในข้อมูลอย่างเท่าเทียมกัน
- การมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความต้องการภายในมากกว่าคนนอกเข้าไปทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมในงานพัฒนาไม่ได้มาจากรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ยึดอยู่กับระบบอุปถัมภ์ ดังนั้นโครงการต่างๆ จึงเกิดจากคนภายนอกคิดไม่ได้เกิดจากความต้องการภายใน